

L'apropiacionisme com a signe del naixement de l'art modern

Xavier Belanche

Setembre de 2019

Resum

Avui dia la comunicació a Internet cada vegada és més visual, més participativa, més creativa. Sobre aquest fons polimòrfic d'expressions gràfiques individuals o col·lectives, una cultura ha emergit des de la xarxa fins a arribar a les galeries d'art, sigui a través dels memes, dels *emojis*, dels GIFs, dels canals d'*streaming* o a través d'infografies, visualitzacions de dades o algorismes de generació de formes aleatòries. Hi ha diferents causes que explicarien aquests canvis: un canvi generacional en la manera de comunicar-se però també la disponibilitat de plataformes com Imgur, Tumblr, Twitch, Deviant art, Giphy i moltes altres que han permès la facilitat de crear, editar, publicar i compartir imatges i vídeos de forma immediata a través de les comunitats del web. L'apropiacionisme és una de les corrents que explorareu com a excusa per experimentar amb diferents tècniques d'expressió gràfica, siguin digitals o tradicionals.

Índex

L'apropiacionisme com a signe del naixement de l'art modern	2
Introducció	2
La cultura remix, el <i>Jamming</i> i el Fan Art com a derivacions de l'apropiacionisme.	7
Cultura Remix	8
Culture Jamming	10
El FanArt	10

L'apropiacionisme com a signe del naixement de l'art modern

Introducció

Un dels fenòmens que ens ajuda a comprendre el moment present és l'evolució de l'Art des de principis del segle XX, és a dir, coincidint amb l'aparició de les avantguardes fins als nostres dies. Al llarg d'aquest temps hem vist com certes fronteres que semblaven impossible de franquejar s'han difuminat per donar pas a un territori on certs conceptes associats a la pràctica artística s'han dissolt fins a gairebé desaparèixer. Conceptes com originalitat, autoria, tradició, coneixement, sagrat o autenticitat han donat pas a altres com dispersió, quantitat, reconeixement, espectacle, repetició, avorriment, simulacre, falsedat o còpia. Un escenari on la consigna *tothom pot ser un artista* es mostra indiferent a totes les pantalles que diàriament consultem.

La liquidació de l'art (o mort de l'Art) és un fet tangible. No trobem res similar en altres moments de la història de l'Art quelcom similar als canvis produïts en les estructures de producció i recepció de les obres d'Art del segle XX i, amb més intensitat, al segle XXI. La democratització de la fotografia, la indústria de la reproductibilitat tècnica de la imatge, la consagració de l'espectacle a través del cinema i la televisió; l'ambigüitat, la lletjor o l'escatològic com a categories

estètiques; el joc, l'adoració de l'atzar com a agent creador, l'apropiació lliure de l'altre i la seva obra o, finalment, l'hegemonia de la idea sobre la matèria són signes d'un mapa, la pràctica artística actual, on no trobem centres, figures de poder, genialitats, o tradicions seculares sinó la representació aèria d'un territori submergit en una espessa boira.

Figura 1: Marcel Duchamp jugant als escacs amb Eve Babitz. Font: Wikipedia

S'identifica la figura de **Marcel Duchamp** com a responsable, culpable (i fins i tot el gran liquidador de l'Art) del dibuix del mapa del nou escenari de l'Art. Les seves no-accions o gestos dins del món de l'art del segle XX van posar les bases del relativisme artístic on la primera víctima va ser la mateixa figura de l'artista i la ruptura amb la tradició de l'Art.

L'obra més coneguda de Marcel Duchamp, *Font*, considerada el 2004 com la peça d'art més influent del segle XX pel món artístic britànic, un urinari, una peça pre-existent, fabricada segons la lògica de la indústria del moment, signada amb un pseudònim, *R. Mutt*, reorientada a una posició de 90 graus respecte al seu ús normal i que Duchamp la va presentar a la *Societat d'Artistes Independents* el 1917 (societat que pretenia organitzar i realitzar la exposició més gran d'Art modern de principis del segle XX i que van rebutjar amb el mateix Duchamp com a un dels directors i seleccionadors d'obres), només tenim una fotografia del prestigiós fotògraf Alfred Stieglitz; el que podem veure avui en dia són rèpliques repartides per diferents museus d'art modern. L'obral original està perduda i, per acabar de tancat aquest circuit impossible de joc de miralls, existeix la sospita que ni el mateix Marcel Duchamp va ser el creador, sinó una amiga seva que, segons els historiadors pensen en dues col·laboradores habituals de Duchamp, podrien ser l'artista alemanya Elsa von Freytag-Loringhoven o Louise Norton. L'obra més significativa del segle XX és el resultat d'una gran confusió.

El present digital en què vivim i participem ens connecta amb l'obra de Duchamp. A través de les càmeres fotogràfiques dels diversos dispositius mòbils capturem

Figura 2: *Fountain*, de Marcel Duchamp (1917). Font: Wikipedia

fragments de la realitat que ens envolta, les editem i publiquem a Internet a través de les diferents xarxes socials. La representació de la realitat és, cada vegada, més real que la mateixa realitat representada. Imatges que perviuen més enllà de la mateixa esfera de qui les va publicar, fins i tot si aquesta ha mort. Sovint participem en la producció d'imatges sense necessitat de cap càmera a través de l'acte d'apropiació de l'obra d'altres. Imatges que les fem nostres només amb un clic. Recollida, redistribució, reenviament d'imatges que no estan autenticades com a nostres però que ens permeten crear i construir la nostra identitat digital i personal sense ser conscients (o no) que estem d'acord amb l'urinari de Duchamp: la relació amb l'obra original i el reconeixement de l'autor s'ha diluït fins a arribar a la creença que pràctiques com la violació de drets d'autor, plagi, còpia, usurpació, variació, falsificació o apropiació formen part de l'actual panorama de la creació artística.

El *fotògraf* i filòsof de la imatge fotogràfica Joan Fontcuberta publicava un decàleg davant d'un moment en el qual la fotografia ha abandonat aquell espai de confort en el qual vivia abans dels canvis que han significat, per una banda, la ubicuitat de visors fotogràfics a tots els dispositius connectats a Internet a les nostres vides i, per una altra banda, la immediatesa en la publicació d'imatges a través d'infraestructures com Instagram, Tumblr, Twitter o Imgur que connecta les nostres vides amb altres que estan més enllà dels nostres límits privats i geogràfics. La *posfotografia* és, segons Joan Fontcuberta, la fotografia adaptada a la nostra identitat digital. Llegiu a continuació la seva proposta:

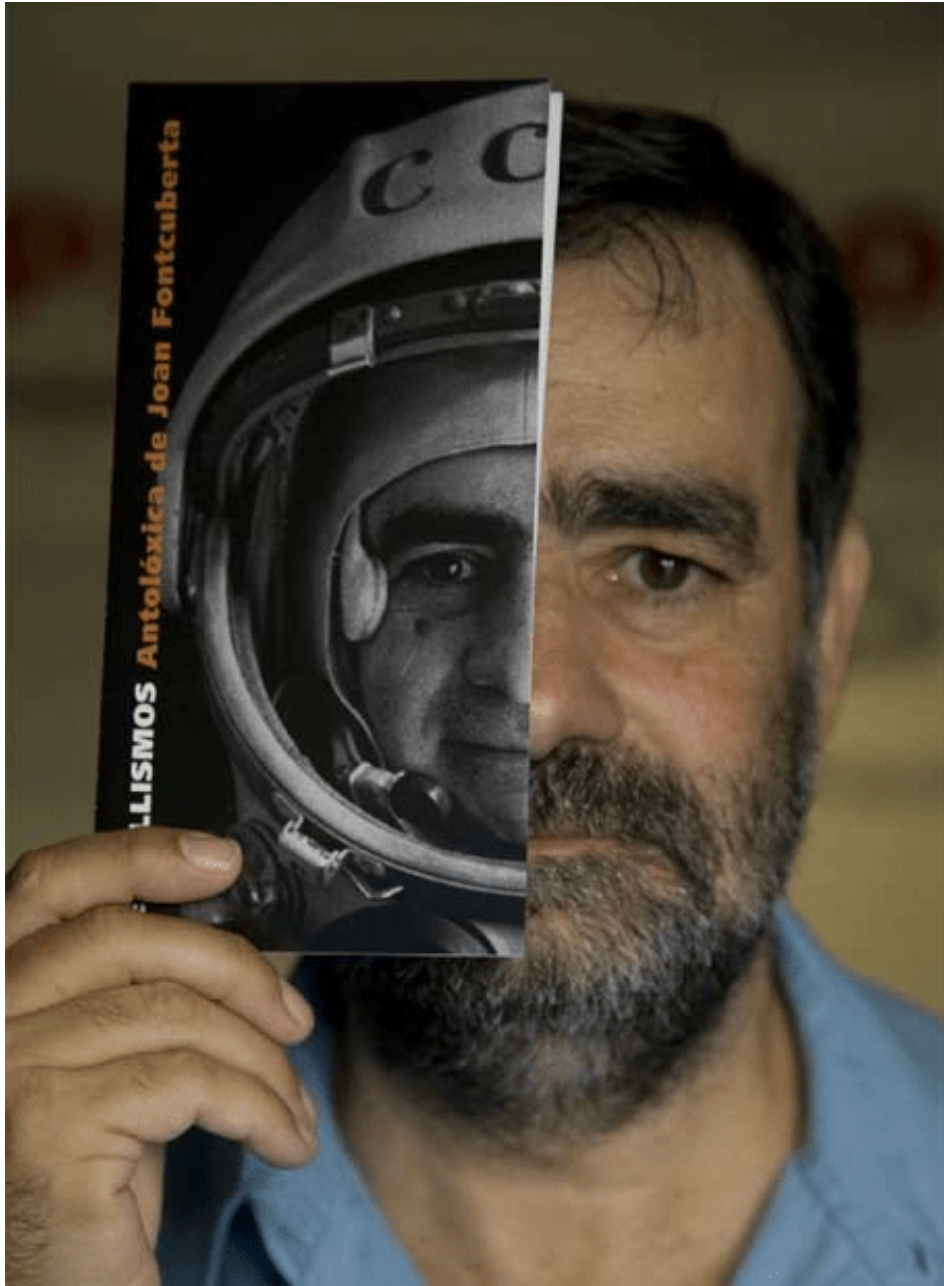

Figura 3: Retrat de Joan Fontcuberta. Font: Wikipedia

1. Sobre el paper de l'artista: ja no es tracta de produir obres sinó de prescriure sentits.
2. Sobre l'actuació de l'artista: l'artista es confon amb el curador, amb el col·leccionista, el docent, l'historiador de l'art, el teòric ... (qualsevol faceta en l'art és camaleònicament autoral).
3. En la responsabilitat de l'artista: s'imposa una ecologia del que és visual que penalitzarà la saturació i encoratjarà el reciclatge.
4. En la funció de les imatges: preval la circulació i gestió de la imatge sobre el contingut de la imatge.
5. En la filosofia de l'art: es deslegitimen els discursos d'originalitat i es normalitzen les pràctiques apropiacionistes.
6. En la dialèctica del subjecte: l'autor es camufla o està en els núvols (per reformular els models d'autoria: coautoria, creació col·laborativa, interactivitat, anonimats estratègics i obres òrfenes).
7. En la dialèctica del social: superació de les tensions entre allò privat i allò públic.
8. A l'horitzó de l'art: es donarà més joc als aspectes lúdics en detriment d'un art hegemònic que ha fet l'anhedonia (el solemne + el avorrit) la seva bandera.
9. En l'experiència de l'art: es privilegien pràctiques de creació que ens s'habituaran a la desposseïció: compartir és millor que posseir.
10. A la política de l'art: no rendir-se al glamur i al consum per inscriure en l'acció de sacsejar consciències. En un moment en què prepondera un art convertit en mer gènere de la cultura, obcecat en la producció de mercaderies artístiques i que es regeix per les lleis del mercat i la indústria de l'entreteniment, pot estar bé treure'l de sota dels focus i de sobre de les catifes vermelles per tornar-lo a les trinxeres.

Com a complement del text del Joan Fontcuberta, veieu el vídeo següent o el mateix Fontcuberta expressa les seves reflexions sobre la noció de la fotografia en l'època de la posfotografia: [Enllaç al vídeo](#)

Tornem al decàleg i recuperem el punt cinquè del decàleg: *En la filosofia de l'art: es deslegitimen els discursos d'originalitat i es normalitzen les pràctiques apropiacionistes*. L'apropriacionisme s'ha erigit com a una de les tendències fortes de la pràctica artística actual. L'apropriacionisme mostra que l'originalitat pot manifestar-se totalment o parcialment a través de l'obra de tercers. El professor d'estètic Gerard Vilar observa en analitzar el panorama artístic d'aquests últims anys que la novetat, allò que identifiquem com a *nou* s'aconsegueix a través d'un simple acte d'apropiació. Vilar ens recorda l'obra de Sherrie Levine. L'artista va fotografiar les fotografies que Walker Evans va publicar a *Let us now praise famous men* i les va presentar com a seves a través del títol *After Walker Evans*. Vilar ens adverteix que:

l'obra de Sherrie Levine és un alegat contra les nocions d'originalitat i autenticitat i d'autonomia de l'obra d'art, defensades per bona part dels moviments i artistes moderns des dels temps de Turner i Manet.

Figura 4: Retrat de Sherrie Levine. Font: Wikipedia

La cultura remix, el *Jamming* i el Fan Art com a derivacions de l'apropiacionisme.

En el nostre temps l'única obra realment dotada de sentit, de sentit crític, hauria de ser un collage de cites, de fragments, d'ecos d'altres obres.

Walter Benjamin

El segle XX va veure el naixement de tècniques artístiques que, amb més o menys intensitat, van traçar els contorns de l'apropiacionisme i les tensions derivades d'ella: la còpia, el *montage*, el reciclatge, el *collage*, l'objecte trobat, el *ready-made*, obra derivada, *loop*, *fair use*, *copyleft*, la cultura del *sample* o també coneguda com a cultura *remix*, la cita, la serialització, el *copy and paste*, la reconstrucció, la hibridació (*mash up*)...

L'apropiacionisme és, en la seva definició més àmplia, una pràctica de descontextualització i reutilització de materials preexistents per generar nous significats i, per tant, articular un relat propi on l'espectador passa a ser un element actiu en el procés de producció i recepció de l'obra.

Segons Dominique Berthet, l'apropiacionisme es pot dividir en dues categories:

1. **L'atribució d'una propietat que pertany a un altre.** Parlem llavors de robatori, usurpació, estafa, falsificació i pirateig.
2. **La idea de préstam.** Dins d'aquesta categoria identifiquem dues subcategories, l'*apropiació creadora* i l'*apropiació imitadora*:
 - **L'apropiació creadora**, estètica de la desviació, on es mostra un distanciament significatiu. En aquest grup trobem les obres de Picasso com la sèrie *Las Meninas de Velázquez* (1957).
 - **L'apropiació imitadora** on la distància amb els referents és, sovint,

invisible i, per tant, es manifesta el dubte si estem davant d'una imitació o d'una còpia. Aquí trobaríem l'obra de Sherrie Levine que ja hem citat abans *Untitled (After Walker Evans)*, el treball de Richard Prince o les pintures de Mike Bidlo.

Al marge de la necessitat humana de categoritzar i classificar com a mètode de comprensió i regulació d'una determinada fenomenologia cultural, voldríem destacar les següents actuacions i pràctiques actuals dins de l'ampli espectre del discurs apropiacionista: **la Cultura Remix**, el **Culture Jamming**, el moviment **FanArt** i, finalment, com a gran fenomen transversal de la pràctica apropiacionista, els **memes** (o mem) d'Internet.

Cultura Remix

La *Cultura Remix* és un moviment que defensa la creació d'obres *derivades* a través de la combinació o edició de material preexistent i, per tant, ser més permissiu amb els límits dels drets d'autor en el moment que s'utilitza una obra o part d'ella com a base per a la producció d'una altra. Segons Lawrence Lessig, fundador de la corporació *Creative Commons*, la producció, transmissió i recepció de la cultura avui en dia pot diferenciar-se en dos visions: **una cultura únicament de lectura**, (*Read-Only Culture*) i **un cultura de lectura i escriptura**, (*Read/Write Culture*).

Figura 5: *L.H.O.O.Q.* (1919), obra de Marcel Duchamp, és un exemple molt popular de "remixing" a l'art de la pintura tradicional. L'obra de Leonardo Da Vinci, la Mona Lisa, ha estat, d'ençà, objecte de moltes adaptacions i reinterpretacions creatives d'artistes posteriors a Duchamp

La **cultura únicament de lectura** és un tipus de cultura que es consumida per la societat de manera passiva. La producció d'aquest tipus de productes culturals ve determinada per una font "professional" (corporacions, empreses, indústria) que estableix les regles de distribució i consum, deixant al consumidor un paper únicament de receptor sense veu. Aquest model de consum cultural s'associa a l'època del negoci de productes analògics o pre-Internet i, especialment, a una regulació i defensa dels drets d'autoria, criminalitzant qualsevol ús al marge de la llei de la propietat intel·lectual.

Segons Lessig *que els drets d'autor són lleis obsoletes que han convertit els nostres fills en criminals*. Sota les actuals lleis de propie-

Figura 6: Lessig i Jimmy Wales, creador de la Wikipedia, a la iCommons iSummit07 a Dubrovnik (2007)

tat intel·lectual, qualsevol persona amb la intenció de remesclar una obra existent es fa responsable de demanda a causa de les lleis de copyright que protegeixen la propietat intel·lectual de l'obra. No obstant això, les lleis de copyright actuals han demostrat ser ineficaces en la prevenció de la pirateria i presa de mostres de la propietat intel·lectual.

Lessig sosté que cal que hi hagi un canvi en l'estat actual de les lleis de copyright per a legalitzar la cultura del remix. L'artista del remix podria citar la propietat intel·lectual que mostra la qual citaria el creador original, com és comú amb les referències bibliogràfiques.

D'altra banda, el realitzador Kirby Ferguson sosté que tot és un remix, i que tot el material original es basa en remixes i material existent. Si tota la propietat intel·lectual és influenciada per altres peces de treball, les lleis de copyright són innecessàries.

Entrada de la [Cultura Remix](#) a la Wikipedia catalana.

En canvi, la **cultura de lectura i escriptura** estableix una relació recíproca entre el productor i el consumidor on hi ha una relaxació dels drets d'autoria i, per tant, una concessió als consumidors a fer un ús més obert i actiu de la cultura.

Conèixer els fonaments del per què és important descriminalitzar un ús compartit, creatiu i recreatiu de la cultura és escoltar i llegir les reflexions i accions de Lawrence Lessig. Veieu a continuació la següent presentació, **La llei està ofegant la creativitat** (*Laws that choke creativity*), que va presentar al [TED](#) al març del 2007.

Culture Jamming

Les coses més petites s'han fet grans gràcies a una brillant estratègia publicitària.

Mark Twain

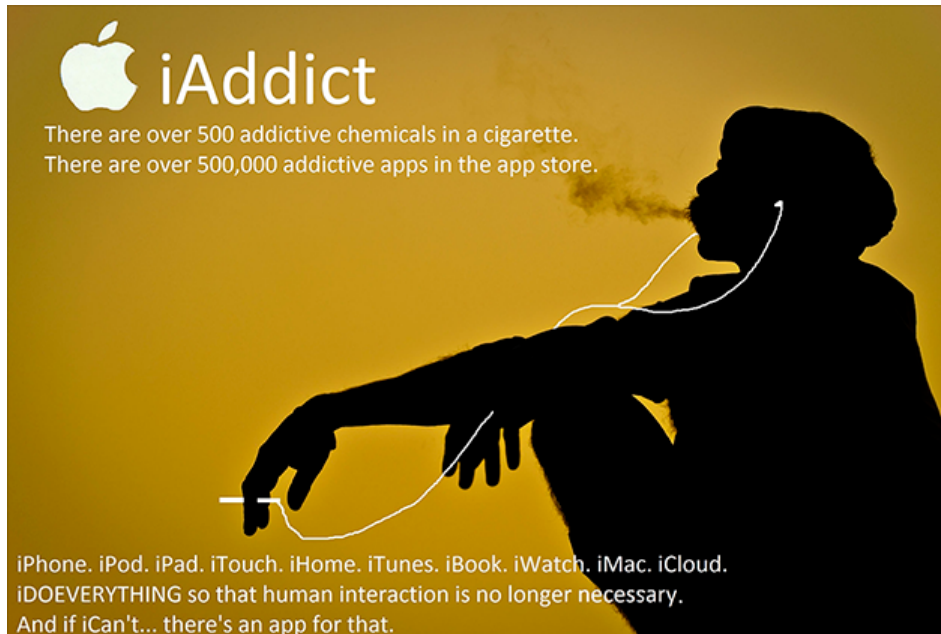

Figura 7: Contrapublicitat d'Apple

Associat als moviments contraris als monopolis publicitaris i comercials de les grans corporacions, l'anomenat *Culture Jamming* és una pràctica basada en la subversió dels mitjans i pràctiques econòmiques i polítiques "oficials" a través dels canals informatius "oficials" o *mainstream*. Els activistes del moviment del *Culture Jamming* mostren al públic en general a través de les seves accions la fal·làcia del "tot val" de les grans corporacions, la cultura comercialitzada i els partits polítics dominants pel progrés, la dinamització de l'economia i el manteniment d'un benestar social de pantalla.

Un antecedent del *culture jamming* és la pràctica coneguda com a **détournement** o desviament conceptual, amb origen dins del moviment *Situacionista* liderat per *Guy Debord*, consistent en prendre un objecte o missatge i distorsionar el seu significat i el seu ús original per produir un efecte crític.

Sense estendre'ns gaire més, us convidem a visitar una galeria d'*imatges* de la *Culture Jamming* per a una millor comprensió del moviment, tot i que, cal dir, un dels representants més populars i que més ha sabut subvertir els mitjans és l'artista *Banksy*.

El FanArt

Més amable, però no exempt de polèmica, el *FanArt* o "Art realitzat per fans" identifica aquelles obres realitzades per fans en relació a una determinada obra de ficció (sèrie de TV, pel·lícula, còmic o videojoc) i que, per tant, són considerades

Figura 8: Barbara Kruger, *I shop therefore I am* (1987)

Figura 9: Treball de Banksy. Font: [Fandom](#)

Figura 10: Treball de Banksy. Font: [Wallpaper Banksy Desktop](#)

com a obres *derivades* pel fet que en aquestes apareixen els personatges principals o secundaris, escenaris, estil gràfic de l'original però en una trama nova o continuació de l'original. Veieu [el següent vídeo](#) –malauradament no disponible en català– on s'explica l'interès del fenomen del FanArt des del punt de vista de la creativitat.

Un aspecte molt interessant del *FanArt* (i que comparteix amb la *cultura remix* i el *culture jamming*) és el problema legal que representa pel fet que siguin obres que s'apropien de parts d'una obra comercial i limitada a un consum passiu per les restriccions legals de la llei de propietat intel·lectual.

Figura 11: The Simpsons FanArt. Font: [EMGN](#)

Figura 12: How To Draw Fortnite Logo Like A PRO - Fan Art. Font: [Youtube](#)

Figura 13: Breaking Bad FanArt. Font: Wikipedia